

Logica generalis.

CAP. I.
DE CONCEPTIBUS.

SECTIO I.

DE

CONCEPTIBUS IPSIS.

§. 34.

Cognitio objecti alicujus sine affirmatione, aut negatione, est *conceptus* (6). Objectum ipsum *conceptus objectivus* (der Begriff nach seinem Gegenstande), cognitio ipsa *conceptus formalis* est (der Begriff in sich).

§. 35. Id, per quod objectum determinatur, ratio *determinationis, distinctionis* (3) objecti ab aliis est, & dicitur *nota, character, vel discrimen rei* (ein Merkmal).

§. 36. Nota rei 1. *positiva* est, aut *negativa*: prior est, per quam mihi aliquid tanquam praesens in re praesente; posterior, per quam mihi aliquid tanquam a re absens represento. Doctrina e. g. est nota *positiva*, & ignorantia est nota *negativa*. 2. *Propria, vel communis*: illa est, quae reperitur tantum

tum in uno; hæc, quæ in pluribus reperitur. Tres lineæ in extremis punctis concurrentes nota trianguli propria est, & clausum spatium nota communis. 3. Vel *sufficiens*, vel *insufficiens*: illa est, per quam res satis determinatur, & hæc, per quam res non satis determinatur. Notæ communes semper sunt insufficientes. 4. Vel *fœcunda*, vel *sterilis*: illa est, quæ multiplex discrimen, & a multis exhibet; hæc, quæ non multiplex discrimen, & a paucis ostendit. Ratio in homine est nota fœcunda; existentia ejus est nota sterilis. 5. Vel *magna*, vel *parva*: illa magnum; hæc exiguum discrimen exhibet: in homine cum brutis collato ratio est etiam nota magna; decem articuli pedum nota parva sunt. 6. Vel *constans*, vel *variabilis*: illa est, quæ abesse non potest; hæc, quæ potest abesse. Constantes vel primæ sunt, & rationes reliquarum notarum, & dicuntur *essentiales* (die wesentliche Stücke), vel ex primis profluunt, & sunt attributa (Eigenschaften). Essentiales notæ, & attributa sunt internæ necessariæ rei. Notæ variabiles, si sint internæ rei, dicuntur *modi* (zufällige innerliche Beschaffenheiten), si sint externæ, sunt *relationes* (Verhältnissen). Clausum spatium tribus lineis notæ essentialis trianguli sunt, tres anguli attributa, color laterum modus, æqualitas cum alio relatio est. 7. *Mediata*, vel *immediata*: illa est nota notæ rei; hæc nota rei tantum. Ratio est nota immediata animæ rationalis, & repræsentatio nexus rerum est ejusdem animæ nota mediata.

§. 37. Objectum notis suis propriis determinatum est *singulare* (ein einzelnes bestimmtes Ding),

Ding), five individuum. Objectum notis suis propriis non determinatum, est indeterminatum, commune, universale (unbestimmt, gemein).

§. 38. Conceptus objecti singularis est *idea*; objecti communis est *notio* (ein mehreren gemeiner Begriff). Conceptus Ciceronis est *idea*, conceptus oratoris est *notio*.

§. 39. Omne objectum vel commune est, vel singulare. Hinc omnis conceptus vel *idea* est, vel *notio*.

§. 40. In omni conceptu sunt notæ, quarum quælibet unum est, & cum conceptu simul repræsentatur; adeoque adsunt conceptus plures, qui sunt notarum conceptus: hi dicuntur ipsum conceptum, cujus notas repræsentant, *ingredi*, five *in eodem contineri*, & eidem *convenire* strictius (kommen in den Begriff hinein, sind in demselbigen enthalten). Ii conceptus, qui tantum in alio repræsentari possunt, eidem conveniunt latius, & illum, cui conveniunt latius, non ingrediuntur. Sic conceptum hominis ingreditur conceptus animalis, non vice versa.

§. 41. Notio repræsentat objectum commune (38.) adeoque notam, quæ reperitur in pluribus; hinc notio alios conceptus ingreditur. Conceptus, quos notio ingreditur, dicuntur *sub notione contenti*, & ad eandem referuntur. Notio figuræ *sub se* continet conceptus trianguli, quadrilateri &c. Triangulum & quadrilaterum ad figuras referuntur.

§. 42. Conceptus, qui alium sub se continet, respectu hujus dicitur *superior* (der obere, oder

oder höhere); qui vero sub alio continetur, respectu ipsius inferior dicitur (der untere, oder niedrigerer Begriff).

§. 43. Conceptus superior repræsentat id, quod est suis inferioribus commune; hinc nihil est in superiore, quod non sit in inferioribus ejus singulis. Inferiores conceptus simul sumti constituunt superioris *ambitum* (den Umfang des höhern Begriffes). Ad notionem trianguli, triangula pertinent omnia, nihilque est in nozione trianguli, quod non sit in triangulis singulis.

§. 44. Conceptus sibi mutuo convenientes, & ejusdem ambitus sunt *reciproci* (Wechselbegriffe). Conceptus trianguli, & figuræ tribus lineis clausæ sunt reciproci.

§. 45. Conceptus inferior semper minus communis est suo superiore; hinc magis determinatus; habet ergo notas plures; adeoque non, quidquid est in inferiore, est in superiore: sic non est in omni triangulo illud, quod est in æquilatero.

§. 46. Conceptus inferiores contenti sub superiore vel sunt *idea*, vel *notiones* (38): si primum: conceptus superior est *species*, notio speciei (Art, oder Gattungsbegriff); si alterum, conceptus superior est *genus*, notio generis (eint Geschlechtsbegriff). Conceptus trianguli æquilateri speciei notio est; conceptus trianguli generis est notio.

§. 47. Genus vel *summum*, vel *intermedium*, vel *infimum* est. Primum est notio generis,

ris, quæ sub nulla alia continetur; secundum est notio contenta sub alia; tertium est notio generis, quæ tantum sub aliis continetur, sub se vero immediate habet speciem. E. g. ens, substantia, animal.

§. 48. Notæ conceptus inferioris in superiore non contentæ sunt inferioris *differentia* (der Unterschied, oder die genauere Bestimmung). *Differentia*, quæ est inter notiones specierum, *specificæ*, quæ est inter notiones generum, *generica*, quæ est inter ideas, *differentia* individuorum, aut *numerica* est: prima est inter hominem, & brutum; secunda inter animal, & plantam; tertia inter Cæsarem, & Pompejum.

§. 49. Notio, quæ singularis sub aliquo conceptu contentis strictius convenit, dicitur *universalis* (ein allgemeiner), quæ aliquibus tantum inferioribus convenit, *particularis* est (ein besondrer unbestimmter Begriff): notio hominis universalis est; notio eruditi, relate ad inferiores conceptus sub conceptu hominis contentos, est particularis.

§. 50. Cognitio alicujus orta per sensum, sive externum, sive internum, conceptus *intuitivus* est (ein durch die Sinne, oder Empfindung erhaltener Begriff): Conceptus quarundam animæ qualitatum sunt ex sensu interno, rerum corporum ex sensu externo.

§. 51. Quod percipio per sensus, existit, quod existit, est propriis suis notis determinatum; hinc singulare; Conceptus alicujus singularis est

idea (38); ergo omnis conceptus per sensum idea est: sed tamen non omnis idea est conceptus per sensum.

§. 52. Conceptus ex testimoniis aliorum est *historicus* & *stricte*, si is, qui testatur, id, quod testatur, est expertus: si minus, est *historicus* in sensu latiore. Omnis conceptus per fidem est *historicus*.

§. 53. Si attentionem ab uno objecto dirigo ad aliud, & per hoc cognitionem illius objecti, a quo attentionem revoco, obscurō, tunc *abstraho*. Conceptus, per abstractionem formatus, *abstractus* dicitur (ein abgefonderter Begriff).

§. 54. Formaturus conceptum abstractum assumat conceptus inferiores tot, quot haberi possunt; attendat ad horum quemvis, & ejus notas, quantum fieri potest, clare cognoscat; conceptus omnes inter se conferat, & quid commune habeant, dispiciat; notam communem, relictis aliis, seorsim cogitet, & formavit conceptum abstractum. Hinc patet, omnem notionem esse conceptum abstractum, cum formetur abstrahendo ab inferiorum differentia.

§. 55. Si cum conceptu quodam cogitetur alius, aut etiam plures, & hi tanquam unum represententur, formatur conceptus per *combinationem*; ita formatus dicitur *combinatus* (ein verbundenener Begriff). Conceptus non combinatus *simplex* est. Conceptus figuræ est *simplex*, figuræ quadrilateræ est *combinatus*.

§. 56. Conceptus, quorum unus alteri nec strictius, nec latius convenit (40), ipsi repugnat. Conceptus combinatus ex repugnantibus, chymera est. E. g. trianguli quadrilateri conceptus.

§. 57. In combinatione conceptuum vel cognoscitur convenientia eorundem ex ratione, adeoque philosophice, vel non; si primum, conceptus est *rationabiliter* combinatus; si alterum, est *arbitrarie* (*willkürlich*) combinatus.

§. 58. Conceptus, qui cum alio combinatur, vel in eo jam contentus est, & dicitur *latius* combinatus, vel in eo contentus non est, & dicitur *strictius* combinatus. In conceptu hominis, contentus est conceptus rationalis, non vero conceptus eruditi.

§. 59. In combinatione strictiore vel conceptus determinatus est combinatione conceptuum notarum propriarum, vel tantum combinati sunt conceptus notarum communium: si primum, conceptus combinatus est idea; si alterum, est notio.

§. 60. Combinaturus seorsim cogitet conceptus combinandos, eosque evolvat, tum inter se conferat, & convenientiam eorundem determinet philosophice. Ideas combinatione formaturus attendat ad notas objectorum proprias; & notiones combinatione formaturus attendat ad notas communes. Combinaturus arbitrarie caveat, ne repugnantes combinet.

§. 61. Conceptus hominum primi, & verisimilium omnes ex sensibus ortum habent. Circa

- id vero, quod sentimus, vel ita versamur, ut totum percipiamus, vel ita, ut a quibusdam ipsius determinationibus abstrahamus, vel easdem combinemus. Hinc omnis noster conceptus, si originem spectemus, vel est per sensum, vel per abstractionem, vel per combinationem formatus.

§. 62. Conceptus cum objecto suo conveniens *verus*, cum eodem non conveniens *falsus* est (II.); omnis conceptus objecti possibilis verus est conceptus, & objecti impossibilis falsus est. Conceptus tantum apparens *deceptor* est (ein Trugbegrif).

§. 63. Conceptus omnis vel est *clarus*, vel *obscurus*; hic vel absolute, vel relative talis (12.).

§. 64. Conceptus clarus vel *distinctus* est, vel *confusus*. Distinctus est, in quo objecti notæ clare repræsentantur; confusus, in quo notæ obscure repræsentantur.

§. 65. Conceptus distinctus vel est *complete distinctus* (ausführlich deutlich), vel *incomplete*: prior est, in quo tot notæ clare repræsentantur, quot sufficiunt ad objectum omni tempore, omni loco, in quavis circumstantia ab aliis objectis discernendum. Conceptus, in quo non sunt notæ ad hoc sufficientes clare repræsentatæ, est *incomplete distinctus*.

§. 66. In conceptu distincto, si præterea notæ omnes distincte repræsententur, erit ipse *adequatus* (vollständig deutlich); si clare quidem, sed confuse, erit *inadequatus*; si notæ notarum
 distin-

distincte repræsententur, erit conceptus *profundus* (ein tiefer Begriff).

§. 67. Conceptus distinctus, in quo nec plures, nec pauciores notæ repræsentantur, quam ad completum sufficiunt, est *determinatus* (ein ganz genau bestimmter), & *purus* (reiner, netter Begriff). Huic opponitur conceptus *indeterminatus* (ein unbestimmter Begriff), qui, si habeat pauciores notas, quam ad completum sufficiunt, dicitur *incompletus* (ein mangelhafter); si habeat notas plures, dicitur *abundans* (ein zu weitläufiger); si habeat notas anceps (zweydeutige Merkmale), dici potest *fluctuans* (ein schwankender Begriff).

§. 68. Conceptus suos perfecturus sumat a) objectum unum: ad hoc 1. attendat, sive faciat, ut ipsum clare cognoscat; 2. resolvat objectum in suas notas; 3. ad has successive attendat, sive reflectat; 4. easdem inter se conferat; 5. & omnes simul sibi sistat. Hoc ipsum instituat circa quamvis notam, quæ resolvi potest, donec deveniat ad notam ulterius non resolubilem vel absolute, hoc est simplicem (ein in sich unauf lösliches Merkmal), vel respective (beziehungsweise unauf lösliches).

b) Objecto uno ita lustrato, lustret similiter & alia proximius similia.

c) Hæc conferat inter se videatque, quas notas quodvis proprias sibi, quas cum aliis communes habeat (36.).

d) In unoquoque detegat notas constantes, & variabiles. Quod fieri potest a) mutando circum-

stantias: quæ notæ variantur mutatis circumstantiis, variabiles sunt; quæ in omnibus circumstantiis manent eadem, verisimiliter constantes sunt.

b) Auferendo notas, quibus ablati res non destruitur, variabiles sunt; quibus ablati res destruitur, certo constantes sunt; & quidem essentielles, si primæ sint, & rationes reliquarum etiam constantium.

e) Abstrahat notas communes a propriis.

f) Notas combinet modo cum hac, modo cum alia, & communes combinando determinet.

§. 69. Universim multitudo, sive copia conceptuum (der Reichthum als Begriffen) acquiritur; conceptus acquisiti perficiuntur attentione, resolutione, sive analysi, reflexione, abstractione, combinatione, sive compositione. Hinc & cognitio his mediis perficitur extensive, & intensive (18.).

SECTIO II.

DE

SIGNIS CONCEPTUUM.

§. 70.

Signum generatim est id, cujus conceptus etiam alterius conceptum excitat, sive: est medium, ex quo cognosci potest alterius cujusdam existentia; hoc alterum *signatum* (das Bezeichnete) etiam *significatus* est (die Bedeutung, in so fern
sie

sie dem Bezeichneter als der Folge, oder dem Zwecke des Zeichen beygelegt wird). Hinc signum est ratio, & signatum rationatum ejus; adeoque inter signum & signatum datur nexus, qui est significatio, vis, potestas signandi (die Bedeutung, in so fern sie dem Zeichen als dem Grunde beygelegt wird). Nexus, si sit ex natura signi, signum dicitur *naturale*, si sit ex arbitrio signantis, dicitur *arbitrarium*. Respiratio est signum naturale vitæ; signa æqualitatis, majoritatis &c. apud Mathematicos arbitraria sunt.

§. 71. Signum, cujus conceptus signati conceptum determinatum (67.) excitat, dicitur *congruum*, quadrans (anpassendes). Signum, cujus conceptus signati notas, earumque inter se nexum, in suis notis, earumque nexu exprimit; sive quod tale est, ut omnia, quæ ex ipso tam secundum se, quam in nexu cum aliis spectato, inferri possunt, de signato ipso valeant, dicitur *significans* (bedeutendes). Cujus & facilis usus, & ex ipso facilis cognitio signati, est signum *facile* (ein leichtes). Congruentia, significatus, & facilitas signi, perfectiones ipsius sunt.

§. 72. Signum, cujus conceptus non excitat signati conceptum determinatum, est *incongruum*. Signum, quod puratur esse signum, & non est alicujus signum, est *inane*; quod plura & diversa signat, est *vagum*; quod aut non potest facile adhiberi, aut quo adhibito, tamen ex ipso non potest facile cognosci signatum, aut in quo

utrumque accidit, est signum *difficile*. Signa, quibus unum, aut plura ex enumeratis adplicari debent, universim signa deficientia sunt (mangelhafte Zeichen).

§. 73. Conceptus ex signis *symbolicus* est (ein Begriff aus den Zeichen, symbolischer Begriff).

§. 74. Signum conceptus est *terminus*, sive *symbolum* (ein Ausdruck); & conceptus termino signatus est significatus ut finis termini (70.). Terminus apud Logicos *vocabulum* est.

§. 75. Qui utitur terminis ad conceptus suos alteri significandos, *proponit*; qui significatum ex termino cognoscit, *intelligit terminum*; qui vero ex termino significatum intelligit, quem proponens significare voluit, *intelligit proponentem*. Potest intelligi terminus, & tamen non ideo proponens.

§. 76. Terminus signat conceptum; hinc totuplex est terminus, quotuplex conceptus: singularis, communis, abstractus, combinatus, sive complexus, simplex &c.

§. 77. Terminus vel est unius tantum significatus, vel plurium: si primum, dicitur *univocus* (ein eideutiger), si alterum, est *aquivocus* (ein zweideutiger Ausdruck), qui etiam vagus, & ambiguus dicitur. Hic, si ad certum significatum determinetur, dicitur *figi* (seine Bedeutung wird festgestellt).

§. 78. Significatus termini *proprius* (eigentliche Bedeutung) est ille conceptus, ad quem significandum terminus primario est assumtus. Significatus *improprius*, translatus, tropicus (uneigentliche, figurliche Bedeutung) est conceptus, ad quem significandum terminus primario non est institutus, qui tamen cum proprio hujus termini significatu connexionem habet, vel majorem, vel minorem. E. g. *Nervus belli pecunia*.

§. 79. Termini plures ejusdem significatus, & linguæ sunt synonymi (gleichviel bedeutende Ausdrücke); si sint perfecte synonymi, sunt *tautologici*.

§. 80. Terminus signans conceptum in vita communi occurrentem *vulgaris*; signans conceptum disciplinæ tantum & artibus proprium est *technicus* (ein Kunstwort).

§. 81. Termini, quorum significatum etiam minus attenti, intelligere videmur, *familiares* sunt (geläufige Ausdrücke).

§. 82. *Ufus loquendi* in aliqua lingua (der Sprachgebrauch) est consensus plurium in vita communi certo termino certum conceptum significandi. Si talis consensus in disciplinis occurrit, *receptus terminorum significatus* dicitur (der gelehrte Sprachgebrauch).

§. 83. Terminus *verus* est, qui signat conceptum verum; *falsus*, aut inanis est (ein leerer Ausdruck), qui signat conceptum falsum. Termini

mini seorsim veri combinatione sæpe falsi redduntur, præsertim familiares. E. g. Dum germanus diligens alterius studium his terminis significare vult: Er studieret wie ein Pferd.

§. 84. Terminus *clarus* est, cujus significatus est clarus; *obscurus*, cujus significatus obscurus est, vel absolute, & hic esset terminus falsus, vel respective: obscurus, in quantum ejus significatus non facile cognoscitur, dicitur *non intelligibilis* (*unverständlich*), vel absolute, vel respective. Qui utitur terminis intelligibilibus, *perspicuus* est (*redet deutlich, verständlich, faßlich*).

§. 85. Terminus, cujus significatus clare cognoscitur verus, est *certus*; cujus significatus non clare cognoscitur verus, est *incertus*.

§. 86. Veritas, claritas, intelligibilitas, certitudo terminorum perfectiones sunt, & media, quibus præcavetur *logomachia* (*der Wortstreit*).

SECTIO III.

DE

DEFINITIONIBUS.

§. 87.

Definitio logica (eine logische Erklärung) est conceptus distinctus determinatus (67.) terminis expressus. E. g. Triangulum est figura tribus in eis terminata. Conceptus definitus *definitum* (*der erklär*

erklärte Begriff), ipsa definitio *definiens* (der erklärende Begriff) dicitur.

§. 88. Conceptus distinctus non determinatus sive *mancus*, sive *abundans* (67.) terminis expressus est *descriptio* (eine Beschreibung). E. g. Homo est animal sagax, memor, plenum rationis, & consilii; & hic hominis conceptus est abundans. Descriptio vaide abundans *definitio exegetica* dicitur, licet non sit definitio. E. g. Declaratio alicujus per omnia causarum genera, item per multa adjuncta, & circumstantias.

§. 89. Requisita definitionis se tenent ex parte terminorum.

A) Ex parte conceptuum requiritur :

1) Conceptus definitionem ingredients sint clari & absolute, & respective (63. & 12.). Nam definitio est conceptus alicujus distinctus; hinc notæ debent clare cognosci (64.); conceptus vero notarum ingrediuntur definitionem (40.); ergo & hæc debent clare cognosci; unde *obscuram per æque aut magis obscurum definiri non potest*. Sic nulla est hæc definitio motus: Motus est actus entis in potentia, quatenus in potentia.

2) Conceptus ingredients non sint plures, nec pauciores, quam ad definitionem requiruntur. Nam definitio est conceptus distinctus determinatus. Hinc definitionem non ingrediantur notæ in aliis definitionis

tionis notis jam contentæ; neque tales, quæ satis determinantur per notas in definitione necessarias. Sic vitiosa est hæc: Triangulum est figura tribus lineis terminata, & tres habens angulos.

- 3) Non sint in definitione conceptus sub definito contenti (41.). Nam definitio est conceptus distinctus; Conceptum autem definiti distinctum non ingrediuntur, nisi conceptus notarum in definito contentarum; hinc non nisi conceptus in definito contenti; adeoque in definitione generis non sit conceptus speciei, nec in definitione speciei conceptus individui. Unde non valet hæc: Triangulum est figura tribus lineis rectis terminata.
- 4) In definitione repræsententur tantum notæ; constantes est enim definitio conceptus completus; hinc definitum semper per definitionem debet ab omnibus aliis posse discerni; ergo debent repræsentari notæ definito semper convenientes; illæ autem solæ sunt notæ constantes, & vel essentialia, vel attributa; hæc igitur solæ repræsententur in definitione. In descriptione possunt etiam variabiles repræsentari.
- 5) Notæ in definitione repræsentatæ sint communes, & propriæ. Nam definitio est conceptus distinctus completus; ergo repræsentat definiti notas, in definito autem sunt notæ communes, & propriæ:
ergo

ergo & definitio has repræsentet. Unde *definitio constet genere* (46.) & *differentia* (48): Sed, quantum fieri potest, *genere proximo* (47.), & *differentia specifica*: nam remotum habet notas pauciores, quam genus proximum; & *differentia generica* pauciores, quam *specificæ* (45.).

- 6) Notæ definitionis simul sumptæ convenienti definito soli, & illi omni, cui convenit definitum. Nam si notæ simul sumptæ etiam convenirent aliis, per has definitum ab omnibus aliis non distingueretur, quod est contra finem, & conceptum definitionis. Si vero non convenient omni, cui convenit definitum, jam definitum convenit pluribus, quam definitio, ergo per illam non posset distingui ab iis aliis, quibuscum præterea convenit, quod iterum est contra notionem definitionis. Hinc *definitio nec latior, nec angustior sit definito*, & definitio, & definitum sint conceptus reciproci (44.) Peccant hæ: virtus est habitus agendi; &: virtus est habitus agendi secundum leges urbanitatis.

- 7) Definitum, aut potius definiendum, non fit in definitione sua tanquam nota neque ut mediata, neque ut immediata (36. n. 7.), idem enim nequit se ipso esse clarius; quæ autem in definitione insunt, eum in finem insunt, ut definitum reddatur clarius. Sic non valet: *Triangulum est figu-*

ra triangularis. Si definitum fiat nota mediata suæ definitionis, committitur *circulus* (die Wiederkehr im Erklären), vel proximior, vel remotior, prout nempe resolutio notarum definitionis sæpius institui debet, donec deveniatur ad ipsum definitum. E. g. *Naturale* est effectus, qui contingit absque miraculo, & *miraculum* est effectus non *naturalis*. Item: *Quantitas* in rebus est id, quod augeri, aut minui potest; augetur vero id, quod majus redditur; majus est id, cujus pars alteri toti est æqualis; æquale alteri est id, quod eandem cum altero *quantitatem* habet.

B) Ex parte terminorum:

a) generatim: adhibeantur termini, qui habent perfectiones eorundem (86.).

b) speciatim

1) In definitione non sint termini vagi (77); hinc, si adhibendi sunt, figantur.

2) Nunquam adsint perfecte synonymi: nihil enim distinguunt. Imperfecte synonymi, si serviant ad claritatem etiam relativam (12.), adhibendi sunt.

§. 90. Conceptus vel vere, vel apparenter *negativus*, si determinatus sit, est *definitio negativa*. Hæc valet, si definiti oppositum jam ante definitione positiva fuit declaratum, aut ipsum definiendum sit negativum.

§. 91. Definitio, quæ definiti essentiam, adeoque complexum essentialium definiti, repræsentat, est *realis* (eine Sacherklärung); quæ definiti essentiam non repræsentat, sed vel essentialia aliqua, vel attributa, vel utraque simul, est *nominalis* (eine Worterklärung). Triangulum est spatium tribus lineis clausum, est *realis*. Triangulum est figura tres tantum habens angulos, est *nominalis*.

§. 92. Definitio *ortus rei est genetica* (die Erklärung der Entstehungsart). Hæc a quibusdam sola dicitur *realis*, quia repræsentat modum, quo res possibilis est. Rei vero ex ortu suo declaratio est descriptio rei *genetica*. E. g. Circulus oritur, si recta puncto immobili affixa ducatur in orbem, donec ad punctum illud redeat, a quo moveri cœpit; & hæc: circulus est figura, quæ oritur, si recta puncto immobili affixa ducatur &c. Prior est definitio ortus circuli; posterior est descriptio *genetica* circuli.

§. 93. In omni definitione fit resolutio conceptuum, e quibus conceptus definiendus coalescit: sic conceptus legis definitione resolvitur in hos: 1) decreti, 2) superioris, 3) obligationis, 4) subditi. Ubi nulla resolutio possibilis est, nulla etiam possibilis est definitio.

§. 94. Definitio *nominalis* potest fieri per plura, aut pauciora, per hæc vel alia definiendi essentialia, vel attributa, vel utraque simul, quomodocunque facta sit, erit legitima, si sit conceptus distinctus determinatus; atque hinc simul
patet,

patet, posse plures definitiones nominales esse legitimas: e. g. Deus est ens independens; est ens infinitum; est ens necessarium. Neque alio sensu definitiones nominales arbitrariæ sunt, quam quod possim eligere ex notis rei constantibus, quas voluero. Unde una definitio nominalis altera sæcundior, clarior, & ad finem propositum aptior esse potest.

§. 95. Definitio vera est, quæ convenit cum definito & regulis logicæ (89.); quæ convenientia, si clare cognoscatur, definitio certa est. Omnis autem definitio certa esse debet: ceteroquin ex illa nihil certi cognosci potest.

§. 96. Si quid cognitioni additur, ut fiat certa, dicitur ipsa *probari*. Hinc definitioni, nisi per se satis clara sit, addatur, ut certum fiat, esse definitionem veram; sive: definitio, quatenus definitio, probetur.

§. 97. Formaturus definitionem realem 1) inquireat in essentiam definiendi a) attendendo ad ortum rei, si fieri id possit: dum enim cognoscitur modus, quo res aliqua oritur, mediate, mediante scilicet conceptu intuitivo, simul possibilitas rei cognoscitur. b) Resolvendo, si res fuerit composita: cognitis enim partibus, earundemque nexu cognoscitur essentia compositi. c) Abstrahendo, & combinando: abstractione enim deteguntur genera, & species, & horum essentia; combinatione autem, etiam quandoque arbitraria (57.) detegitur rei alicujus possibilitas. Sic multarum rerum essentia combinatione detectæ sunt in mathesi,

thesi, in mechanica, in arte medica &c. d) Investigando rationes proprietatum rei, & rationum rationes, donec deveniatur ad primas: hæc enim simul sumptæ essentia sunt 2) Essentia detecta, formet illius conceptum distinctum determinatum, eundemque terminis claris & certis proponat.

§. 98. Formaturus definitionem nominalem 1) inquiret in essentialia & attributa (68. lit. d) & 97.) 2) Ex his seligat illa, & tot, quot ad conceptum distinctum determinatum requiruntur, & conceptum proponat terminis.

§. 99. Cum omnis definitio fiat resolvendo definitum in conceptus ipsum ingredientibus, & hos claros, patet, cognitionem definitione extensive & intensive perfici. Sed tamen, quæ clariora sunt, quam definitione fieri possint, non debent definiti: multa etiam a nobis non possunt definiti: hæc, si fieri possit, descriptione distinguantur: definitioni enim obscuræ, & incertæ semper præferenda est descriptio clara, & certa.

SECTIO IV.

DE

DIVISIONE.

§. 100.

Conceptuum in aliquo conceptu contentorum (40.) enumeratio est *partitio* (Abtheilung). E. g. Con-

Conceptus legis continet in se 1) conceptum superioris, 2) decreti &c.

§. 101. Conceptuum sub aliquo conceptu contentorum enumeratio est *divisio logica* (eine logische Eintheilung). Si sit conceptuum sub alio immediate contentorum enumeratio, est divisio logica stricte talis; si mediate contentorum, est logica latius sumta. Conceptus superior (42.) *divisum*, conceptus inferiores *membra dividenda* dicuntur; id, cujus respectu inter se differunt, fundamentum divisionis est (der Eintheilungsgrund).

§. 102. Potest idem ex diversis fundamentis dividi: sic ortæ divisiones *condivisiones* sunt (Nebeneintheilungen); in iis *divisum condivisum*, & membra *dividentia condividentia* dicuntur. E. g. Conceptus dividuntur 1) ratione objectorum, in communes & singulares; 2) ratione modi repræsentandi, in claros & obscuros; 3) ratione ortus, in conceptus per sensum, per abstractionem, per combinationem. Objecta, modus repræsentandi, ortus, fundamenta divisionum sunt.

§. 103. Si quod membrum dividens iterum dividatur, divisio hæc *subdivisio* est (Untereintheilung). Cujus *divisum subdivisum*, & membra *subdividentia* dicuntur. E. g. Conceptus clarus alius est distinctus, alius confusus.

§. 104. Requisita divisionis sunt:

- 1) sit adæquata. Nam divisio est enumeratio conceptuum sub alio contentorum;
hinc

hinc omnium; debent ergo membra singula enumerari. Hæc simul sumta nec deficere possunt a diviso, nec ipsum excedere: nam si deficiant, non sunt singula membra divisi; si excedant, jam unum, aut alterum patet latius, quam ipsum divisum; hinc sub hoc diviso non contineretur. Ex his non valent hæc: status hominis alius animam, alius corpus spectat; & animalium aliud est homo, aliud brutum, aliud substantia.

2) Divisum conveniat singulis membris dividendis. Nam conceptus superior continetur in singulis suis inferioribus (43.). Hinc mala esset divisio legis moralis in obligantem, & non obligantem.

3) Membra dividenda sunt sibi opposita ita, ut unum alteri convenire nequeat. Nam si in uno ea insint, quæ sunt in altero, inter se non differunt; sunt igitur eadem; adeoque non sunt membra dividenda. Ex hac lege non valet hæc: Hominum alii sunt pii, alii impii, alii philosophi.

4) Membra subdividentia non misceantur cum dividendis. Nam præterquam, quod inde oriretur confusio, etiam lex præcedens non servaretur: dum enim membrum dividens subdividitur, fit divisum; hinc singulis sub se contentis convenit; adeoque non daretur in membris singulis oppositio. Peccat hæc: lex alia est naturalis, alia positiva, alia humana.

§. 105. Si in divisione enumerentur membra mediate sub diviso contenta, adeoque subdividentia, fit in eadem *saltus*; qui licitus est, si claritas, aut brevitatis, aut finis institutæ divisionis ita postulent; secus illicitus est. Sic potest valere hæc: lex alia est ecclesiastica, alia civilis.

§. 106. Omnis divisio logica combinatione obtinetur; hinc divisionem facturus 1) assumat notionem, quoniam ideæ dividi non possunt, cum sub se non habeant conceptus inferiores. 2) Inquirat in differentias singulorum conceptuum inferiorum sibi invicem oppositas. 3) Has differentias successive conjungat cum notione, sive dividendo.

§. 107. Si qua in partitione, aut divisione membra dividenda ita disponuntur, ut subordinatio eorundem ob oculos ponatur, habetur *tabella*.

§. 108. Tabellam adornaturus scribat 1) partiendum, aut dividendum. 2) Membra dividenda juxta se collocet. 3) Cuilibet subscribat membra subdividentia. 4) Distinguat dividenda, & subdividentia lineis, aut characteribus diversis, & prima quidem majusculis, altera minoribus. Possunt etiam omnia membra sub se collocari, sed ita tamen, ut accurata fiat per diversa signa distinctio, unoque membro dividente suis subdivisionibus exhausto, repetatur aliud ex adjecto characterem facile dignoscendum.

§. 109. Partitio, & divisio ad ordinem, claritatem, distinctionem, & probationem (96.)
cogni-

cognitionis faciunt; hinc ad eam perficiendam: adjuncta præterea memoriæ maxima sunt. Unde earundem utilitas patet.

CAP. II.

DE JUDICIIS ET PROPOSITIONIBVS.

SECTIO I.

DE

JUDICIIS ET PROPOSITIONIBUS IPSIS.

§. IIO.

Conceptus plures vel sibi conveniunt, vel repugnant. Convenientia & disconvenientia sunt conceptuum aliqua relatio. Cognitio immediata relationis istiusmodi conjuncta cum actu mentis eandem dari adfirmantis est *judicium* (6.). Hoc terminis significatum est *propositio*, enunciatio, thesis (ein Satz).

§. III. Conceptus, cui alius convenire, aut repugnare ponitur, est *subjectum*; ille vero, qui alteri convenire, aut repugnare ponitur, est *prædicatum*. Subjectum & prædicatum partes judicii & propositionis *materiales*, & *extrema* dicuntur. Conceptus convenientiæ *copula* (der Ver-

bindungs-begrif) appellatur, estque pars judicii *formalis*.

§. II2. Conceptus absentia alterius conceptus, & terminus eandem signans est negatio (die Verneinung). Hæc dicitur illum conceptum adficere, quem absentem per negationem re-præsentamus.

§. II3. Si negatio adficiat copulam, judicium, & propositio *negativa* sunt. E. g. Materia non est substantia cogitans. Si non adficiat copulam negatio, judicium, & propositio *affirmativa* sunt. E. g. Spiritus est substantia cogitans. Hinc etiam, si negatio adficiat vel subjectum, vel prædicatum, non est propositio negativa, sed affirmativa; ut tamen distinguatur, dicitur *infirma*, affirmativa cryptice (ein versteckt bejahender, nur verneinend scheinender Satz). E. g. Non ulcisci injurias, cum possis, magna virtus est.

§. II4. Ad propositionem non requiritur, ut tres illæ partes (III.) semper explicite ponantur; sufficit, si in illas resolvi possit. E. g. Cogito, quod idem est, ac: ego sum cogitans.

§. II5. Si subjectum propositionis sit terminus significans ideam, propositio *singularis* est (ein einzelner Satz). Si subjectum sit terminus significans notionem, propositio *communis* est (ein gemeiner Satz). Hæc universalis est (ein allgemeiner), si prædicatum de singulis sub subjecto contentis affirmatur, vel negatur; si vero de aliquibus tantum, propositio particularis est (ein be-

son

sonderer Satz). E. g. Alexander Macedo fortitudine bellica excelluit. Homo est mortalis. Homo est philosophus.

§. 116. Adfectio propositionis, ex qua cognosci potest, de quibus prædicatum adfirmetur, aut negetur, est propositionis *quantitas* (die Weite des Satzes). Terminus quantitatem peculiariter indicans est *signum quantitatis*. V. g. Hic, ille, aliquis, omnis, nullus.

§. 117. Propositio, cujus subjectum est terminus communis nullo signo quantitatis adfectus, est *indefinita* (ein Satz von unbezeichneter Weite). Cujus subjectum est signo quantitatis adfectum, est propositio *definita* (von bezeichneter Weite). E. g. Philosophus vir probatus est. Nullus homo effugiet mortem.

§. 118. Propositio, quæ aliam ingreditur tanquam pars partis, est *incidens* (ein eingeschalteter Satz). Hæc etiam *minus principalis* dicitur (ein Nebensatz), & propositio, quam incidens ingreditur, *principalis* (der Hauptsatz). E. g. Sententia docens unicam tantum dari substantiam, quam Spinoza commentus est, est falsa.

§. 119. Propositio constans pluribus principalibus est *composita*, vel *explicite*, ita, ut sine resolutione compositio pateat, vel *implicite*, ita, ut compositio non nisi resolutione detegatur. Hæc dicitur *exponibilis* (ein zu entwickelnder Satz). Propositio non composita simplex est.

§. 120. Propositio composita, quæ pluribus constat aut prædicatis, aut subjectis, aut utrisque simul, & omnia prædicata de omnibus subjectis aut adfirmat, aut negat, est *copulativa* (ein *Verbindungssatz*). Alexander, & Elitus erraverunt. Nec sobrio, nec ebrio ira suppeditat bona consilia.

§. 121. Propositio composita, quæ ex pluribus unum ponendum, reliqua tollenda adfirmat, quin determinet, quæ tollenda, & quid ponendum sit, *disjunctiva* est (ein *Trennungssatz*). Tollenda, & ponendum dicuntur membra *disjunctiva*, aut disjunctiones (*Trennungsglieder*). E. g. Vel anima hominis post mortem superest, vel non superest.

§. 122. Propositio, quæ prædicatum de subjecto sub conditione, per particulam conditionalem expressa, enunciat, *conditionalis*, sive hypothetica est (ein *bedingter Satz*). E. g. Si anima est ens simplex, est incorruptibilis. Pars, quæ complectitur conditionem, *antecedens*, quæ conditionatum, *consequens* est. Propositio, quæ conditionalis non est, est *categorica* (ein *unbedingter Satz*).

§. 123. Propositio, quæ enunciat causam, cur prædicatum subjecto conveniat, *causalis* dicitur. E. g. Alexander, quia se nimium efferebat, suis cœpit esse inimicus.

§. 124. Propositio, quæ enunciat modum, quo prædicatum subjecto convenit, *modalis* est.

Modi

Modi autem hic adferuntur quatuor: *necessè*, *contingens*, *possibile*, *impossibile*. E. g. Mundus contingenter existit. Propositio, quæ modalis non est, dicitur *pura*. Modalis omnis est implicite composita; hinc exponibilis (119.); quales etiam sunt *exclusiva*, *exceptiva*, *comparativa*, *redu-plicativa*, &c. E. g. Cæsar solus fuit causa belli civilis. Novit omnia præterquam se. Titus nobilior sensit, quam Vespasianus. Civis, qua civis, bonum commune debet anteponeere privato. Ex his definitiones patent.

§. 125. Prædicata propositionibus, in relatione ad se invicem spectatis, convenientia sunt earundem *qualitates relative* (*Verhältnißeigenschaften der Sätze*); & sunt *equipollentia*, *subalternatio*, *oppositio*, *conversio*.

§. 126. Propositiones æquipollentes sunt (*gleichgettende Sätze*), quibus iidem respondent conceptus. E. g. Tranquillitas animi vera ex conscientia recte factorum est, &: conscientia recte factorum veram parit animi tranquillitatem.

§. 127. Propositiones subalternæ (*untereinander geordnete Sätze*) sunt propositiones universalis & particularis eorundem extremorum (III.). E. g. Omnis virtus perficit hominem, &: aliqua virtus perficit hominem. Universalis *subalternans*, particularis *subalternata* audit.

§. 128. Propositiones oppositæ sunt propositiones eorundem extremorum, quarum una affirmans est, altera negans.

§. 129. Propositiones oppositæ, quarum una id accurate dicit, quod requiritur, & sufficit, ut altera sit falsa, *contradictoriæ* sunt (einander widersprechende Sätze); quales sunt duæ singulares, & una universalis, & altera particularis eorundem extremorum, quarum una adfirmans, altera negans est. E. g. Cicero fuit adulator, Cicero non fuit adulator, &: omnis adulator vitandus est, aliquis adulator non est vitandus.

§. 130. Propositiones oppositæ, quarum una plus dicit, quam requiritur, ut altera sit falsa, sunt *contrariæ* (ganz gegen einander laufende Sätze). E. g. Omnis virtus perficit statum hominis, nulla virtus perficit statum hominis.

§. 131. Propositiones particulares, quarum una adfirmat, altera negat idem prædicatum de diversis subjectis, sub eodem tamen termino communi comprehensis, sunt *subcontrariæ* (etwas gegen einander laufende Sätze). E. g. Aliquis homo æstimat virtutem; Aliquis homo non æstimat virtutem. Cum non sint eorundem extremorum omnium, non sunt strictè oppositæ (128.).

§. 132. Si propositio adfirmans in adfirmantem, aut negans in negantem ita transfertur, ut prædicatum primæ fiat subjectum secundæ, & subjectum primæ prædicatum secundæ, habetur *inversio* (die Umkehrung des Satzes). Prior *inversa*, & nova per conversionem orta *convertens* dicitur. E. g. Virtus hominem felicem facit; quod hominem felicem facit, est virtus. Si conversa & convertens ejusdem sint quantitatis (116.), dicitur

icitur *conversio simplex* (die gleiche); si non sint ejusdem quantitatis, dicitur *conversio per accidens* (die ungleiche Umkehrung).

SECTIO II.

DE

VERITATE JUDICIORUM ET
PROPOSITIONUM.

§. 133.

Iudicium, hinc & propositio, *verum* est, quod convenientia adfirmat, disconvenientia negat; *falsum*, quod negat convenientia, adfirmat disconvenientia.

§. 134. In omni iudicio, & propositione vera datur ratio, ob quam prædicatum subjecto conveniat, aut disconveniat. Ratio hæc dicitur *judicii & propositionis hypothesis* (der Grund des Urtheils, des Satzes). Ratio vero, ob quam aliquis iudicat, prædicatum subjecto aut convenire, aut repugnare, est *judicantis hypothesis* (der Grund des Urtheilenden). Utraque ratio vel est sufficiens, vel insufficiens: sic in hac: Socrates fuit vir perfectus, una alterave virtus esset ratio insufficiens. In omni vera propositione semper est ratio sufficiens.

§. 135. Hypothesis sufficiens propositionis semper est nota aliqua subjecti vel necessaria, vel minus (36. n. 6.); hinc & hypothesis vel necessaria est, scilicet vel essentia, vel essentialis, vel at-

tri-

tributum, vel non necessaria, nempe modus, aut relatio (36.).

§. 136. Hypothesis judicantis, si eadem sit cum hypothesis propositionis, dicitur *interna*; & ipse judicare ex re dicitur (er urtheilt von der Sache aus ihr selbst). Si vero non est eadem, sed vel sensatio, vel testimonium, judicantis hypothesis est *externa*, & ipse ex experientia aut testimonio judicat de re.

§. 137. Propositio, quæ vera cognoscitur ex notis internis, dicitur cognosci ex caractere veritatis interno; quæ ex notis externis, ex caractere externo.

§. 138. Propositio universalis, tam adfirmans, quam negans, vera est, si hypothesis illius sit nota subjecti necessaria. Nam tum conveniet, aut repugnabit prædicatum omnibus subjecti inferioribus, quod ipsum universalis enunciat.

§. 139. Propositio particularis tam adfirmans, quam negans, vera est, si hypothesis illius sit nota subjecti non necessaria. Nam in hoc casu conveniet, aut repugnabit prædicatum aliquibus, quod particularis enunciat.

§. 140. Si hypothesis non necessaria cum subjecto ipso combinetur, fit hæc hypothesis ratio sufficiens in singulis sub conceptu combinato contentis; hinc prædicatum de conceptu combinato enunciatum illis singulis vel conveniet, vel repugnabit, eritque propositio universalis. E. g. Si in hac: Aliqua cognitio boni excitat voluntatem,

τὸ cognitioni adjiciatur hæc determinatio: *viva*, & sic efferatur: *viva cognitio boni excitat voluntatem*, erit hæc universalis.

§. 141. Propositio composita erit vera, si principales (118.) singulæ veræ fuerint & in se, & in hac connexionem. Nam hæc duo propositio enunciat.

§. 142. Speciatim copulativa vera est, si singula membra vera fuerint; falsa, si vel unum membrum fuerit falsum. Nam enunciat ipsa singula membra convenire adfirmando, disconvenire negando; ergo, si vel unum ita se non habeat, sicuti propositio enunciat, ipsa est falsa.

§. 143. Disjunctiva vera est, si unum ex membris disjunctionis poni debeat, & reliqua tolli; falsa, si vel plura ponenda, aut nullum ponendum, aut nullum tollendum est. E. g. Vel temperantia, vel justitia, vel imbecillium oppressio commendat judicem. Felicitas hominis vel sita est in voluptatibus, vel in divitiis, vel in honoribus, vel Cæsar fuit felix, vel fortis (121.).

§. 144. Propositio conditionalis vera est, si antecedens sit ratio sufficiens consequentis. Hoc enim tantum ipsa enunciat. Jam autem posita ratione sufficiente necessario ponendum est rationatum: Inter illa vero, quorum posito uno necessario ponendum est alterum, datur *necessitas consequentiae* (die Nothwendigkeit der Folge); hinc & in propositione hypothetica vera inter antecedens, & consequens (122.) debet dari *necessitas consequentiae*.

§. 145. *Propositio causalis vera est, si antecedens sit ratio sufficiens consequentis talis, quæ & causa sit. Si antecedens sit quidem ratio sufficiens, sed non causa, non est stricte causalis. Cetera coincidunt cum præcedentibus (144.).*

§. 146. *Exponibiles veræ sunt, si veræ sunt illæ, in quas resolvuntur (119. 141.).*

§. 147. *Aquipollentium, si vera sit una, vera est & altera; falsa una, falsa est altera, cum sint eorundem conceptuum (126.).*

§. 148. *In subalternis (127.) vera subalternante vera est subalternata. Falsa subalternata falsa est subalternans. Sed non, si subalternata vera est, necessario vera est subalternans. Nam subalternans universalis est, quæ vera esse nequit, nisi singulæ particulares veræ sint. Subalternata particularis est, quæ vera esse potest, etsi universalis falsa sit (138. 139.).*

§. 149. *Vera contradictoriarum una, falsa est altera; & falsa una, vera est altera. Nam una id accurate dicit, quod requiritur, & sufficit, ut altera sit falsa. Si ergo ambæ essent veræ, idem esset vi adfirmantis, & idem non esset vi negantis. Si ambæ essent falsæ, falsa ideo esset adfirmans, quia non jungenda jungeret, & falsa ideo esset negans, quia jungenda separaret (133.); idem ergo non esset ob falsam primam, & idem esset ob falsam secundam: nequit autem idem simul esse, & non esse.*

§. 150. Contrariarum vera una falsa est altera; sed non falsa una necessario vera est altera. Nam si ambæ simul essent veræ, essent etiam veræ particulares omnes sub universalibus contentæ (138.). Hinc idem iterum simul esset, & non esset. Ut autem ambæ sint falsæ, non requiritur, ut omnes particulares sint falsæ; adeoque earundem aliqua possunt esse veræ, aliqua falsæ, quin inde sequatur idem esse, & simul non esse: erunt autem in casu posito ambæ universales, falsæ. Si vero non sint propositiones universales idem inde ostenditur: pone has: Darius vicit Alexandrum, & Darius non potuit vincere Alexandrum, esse simul veras; vicisset Darius, & non vicisset Alexandrum: primum ob veram primam, alterum ob veram secundam: quia, qui non potuit, certo non fecit. Sunt autem ambæ falsæ: nempe plus dicendo falsum dici potest.

§. 151. Subcontrariarum falsa una vera est altera; sed non vera una necessario falsa est altera. Nam si ambæ essent falsæ, veræ essent duæ contrariæ: Nequit enim falsa esse particularis affirmans, nisi vera sit opposita universalis negans; nec particularis negans falsa esse potest, nisi opposita universalis affirmans vera sit. Falsa igitur una vera est altera. Ut autem ambæ veræ sint, sufficit, si prædicatum conveniat aliquibus sub termino communi contentis, aliquibus non conveniat; quod cum esse possit, possunt etiam duæ subcontrariæ esse simul veræ.

§. 152. Conversarum vera una vera debet esse & altera, falsa una, falsa est & altera. Nam si

vera

Nam si vera sit conversa, & convertens falsa, aut vice versa, convertens re ipsa aut prædicatum, aut subjectum eo sensu non continet, quo conversa; adeoque hujus convertens non est. Si conversio fieri nequeat, quin oriatur convertens obscura, a convertendo abstine.

§. 153. Si judicii, & propositionis veritatem clare cognosco, judicium, & propositio mihi certa est, vel physice, vel logice, vel historice (10.); & vel metaphysice, vel moraliter (16.).

§. 154. Propositio, quæ intellectis tantum terminis metaphysice, aut mathematice (16.) certa fit, est *indemonstrabilis* (ein Satz, der keinen Beweis braucht). Si vero, ut ita certa fiat, adhuc plura requiruntur, est *demonstrabilis*.

§. 155. Propositio, quæ aliquid faciendum, aut omittendum enunciat, *practica* est; quæ tale nihil enunciat, *theoretica*. Hæc *axioma* est (ein Grundsatz), si sit *indemonstrabilis*. E. g. Anima est id, quod est. Ista, si sit *indemonstrabilis*, *postulatum* dicitur (ein Heftsatz). E. g. Qui vult perfectus esse, studeat perfectionibus acquirendis.

§. 156. Propositio theoretica *demonstrabilis* *theoremata* est (ein Lehrensatz). E. g. Anima hominis est simplex. Practica *demonstrabilis* *problema* dicitur (eine Aufgabe). E. g. Si vis caste vivere, debes te ipsam vincere.

§. 157. Propositio ex alia jam certa profluens ita, ut nulla demonstratione indigeat, *collarium* est (eine Zugabe). E. g. Quædam distincte
cogno-

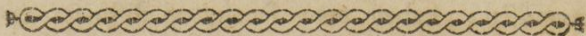
cognosco; habeo ergo facultatem distincte cognoscendi. Si vero brevi adhuc demonstratione indigeat, dicitur *confectarium* (ein Zusatz). E. g. Si demonstratum sit, causam creatam non posse annihilare aliquam substantiam, sit etiam demonstratum, animam hominis esse substantiam, & simplicem, sequitur, eam a causa creata non posse destrui, quoniam deberet annihilari.

§. 158. Propositio ad demonstrationem non necessaria, sed tamen utilis ad eandem illustrandam, dicitur *scholion* (eine Anmerkung).

§. 159. Propositio ex alia quadam scientia, in qua jam non versamur, eum in finem accersita, ut ipsius ope propositio nunc occurrens demonstretur, *lemma* vel *porisma* audit (ein Lehnsatz). Sic in physicis ex mathesi adsumuntur propositiones; in philosophia practica ex psychologia.

§. 160. *Analysis* propositionis (die Zerlegung eines Satzes) est ejusdem in illa, qua continet resolutio eum in finem facta, ut cognitio propositionis reddatur distincta. Resolutio subjecti, & praedicti *exegetica*, resolutio convenientiae *logica* analysis est. Utraque ad propositionem intelligendam utilis, & ad veritatem certo cognoscendam saepe necessaria est.

CAP. III.
DE RATIOCINIIS.

SECTIO I.

DE

RATIOCINIIS IPSIS.

§. 161.

Ratiocinium (ein Vernunftschluß) est iudicium de convenientia, aut disconvenientia duorum conceptuum ex adsumto conceptu tertio.

§. 162. In omni ratiocinio tres sunt conceptus: duo, quorum convenientia, aut disconvenientia determinanda est, & tertius, ex quo determinanda est; hinc tertius continet rationem, ex qua cognosci debet, an duo isti convenient, aut disconvenient inter se. Sed nequit duorum convenientia, aut disconvenientia determinari ex tertio conceptu, nisi facta singulorum cum tertio comparatione; ex hac autem comparatione oriuntur duo iudicia, quæ sunt principium iudicii tertii (8.). Hinc in omni ratiocinio tria sunt iudicia.

§. 163. Duo iudicia, quæ sunt principium tertii, dicuntur *antecedens* (die Vordertheile), & ipsum tertium dicitur *consequens* (das Schlußurtheil). Consequentis cum antecedente nexus *consequentia* est (die Folge). Antecedens, & consequens

quens *materia* (der Inhalt), & *consequentia forma* ratiocinii est (die Art und Weise zu schließen).

§. 164. Quale, & quantum est cōsequens, tale, & tantum est ratiocinium, scilicet: vel affirmativum, vel negativum, &: vel universale, vel particulare, vel singulare.

§. 165. In affirmativo determinatur convenientia duorum conceptuum ex eo, quia uterque cum tertio conceptu convenit. Hinc principium pro affirmativis generale: *a, & b convenientia cum tertio c, conveniunt inter se.*

§. 166. In negativo determinatur disconvenientia duorum conceptuum ex tertio ideo, quia duorum alter tertio convenit, alter eidem non convenit. Hinc principium pro negativis generale: *a, & b, quorum unum convenit cum c, alterum cum eodem non convenit, nec conveniunt inter se.* Si duorum conceptuum neuter conveniret cum tertio, ex hoc tertio de illis duobus nihil cognosci posset.

§. 167. Ratiocinium terminis significatum est *sylogismus* (eine Schlussrede). In ratiocinio tria iudicia sunt; hinc in syllogismo tres propositiones. (IIO.), quarum duæ priores dicuntur præmissæ, & quidem prima *major* (der obere), altera *minor* (der untere Satz), & tertia *conclusio* (der Schlusssatz).

§. 168. In ratiocinio tres sunt conceptus, quorum duo sigillatim referuntur ad tertium, ut determinari relatio inter duos illos possit. Hinc

in syllogismo tres termini, quorum duo referuntur ad tertium, ut eorum alter de altero possit vel affirmari, vel negari in conclusione; unde hi necessario in conclusione recurrunt; ita, ut unus sit subjectum, alter prædicatum ejusdem. Subjectum conclusionis *extremus minor* (der kleinere Hauptbegrif) & prædicatum *extremus major* (der grössere Hauptbegrif); tertius, ad quem duo isti conclusionis termini in præmissis referuntur, & qui tantum in præmissis est, sed utrique præmissæ communis, terminus *medius* dicitur (der mittlere Hauptbegrif, oder besser, die Ausdrücke dieser Begriffen). E. g. Omne vitium fugiendum est; Intemperantia est vitium, ergo intemperantia fugienda est. *Intemperantia* extremus minor, *fugienda* extremus major, & *vitium* terminus medius est.

§. 169. Quale, & quantum est ratiocinium, talis etiam & tantus est syllogismus. Hinc vel affirmativus, vel negativus, &c. (164.).

§. 170. Si præmissæ sint propositiones simplices, syllogismus *simplex* est; si saltem una sit composita, syllogismus *compositus* est.

§. 171. Syllogismus compositus, cujus una præmissa est copulativa (120.), & negans, *copulativus*; cujus una præmissa disjunctiva (121.), *disjunctivus*; cujus una, aut utraque præmissa conditionalis, sive hypothetica (122.), *hypotheticus* est. Syllogismus hypotheticus, in quo conditionatum disjunctivum est, est *dilemma*, si duorum membrorum, *trilemma*, si trium, &c. in quo

quo tamen omnia membra tollenda sunt. E. g. Si qui in hoc exercitu defuissent officio suo, ergo vel duces, vel milites; nec duces, nec milites defuerunt officio suo, ergo in hoc exercitu nemo defuit officio suo.

§. 172. Syllogismus, in quo tria iudicia totidem propositionibus exprimuntur, *formalis* est (eine förmliche Schlussrede).

§. 173. Syllogismus, in quo unum iudicium ratiocinii non fit propositio, est *enthymema* (ein verkürzter Schluß). E. g. Homo sum; ergo errare possum. Item: omnis homo errare potest; ergo & ego. Enthymema etiam syllogismus crypticus dicitur, & fit formalis, si ommissa propositio addatur.

§. 174. Enthymema, cujus præmissa talis est, ut ipsa posita, ex regulis logicæ statim inferenda sit propositio altera, est *consequentia immediata* (eine unmittelbare Folgerung). E. g. Est ens contingens; ergo non est ens necessarium. Fit syllogismus formalis, si vel regula ipsa, vel regulæ conformis propositio tanquam præmissa altera addatur. E. g. Nequit idem ens esse contingens simul, & necessarium, aut neque contingens, neque necessarium; atqui est contingens; ergo non est necessarium. Obtinet hæc consequentia circa propositiones relativas (125.).

§. 175. Enthymema, cujus antecedentis propositio expressa conceptus inferiores enumerat, atque ex his ad conceptum superiorem concludit,

inductio est (ein Zergliederungsschluss). E. g. Aurum, cuprum, plumbum, ferrum ab igne liquefiunt; ergo omne metallum ab igne liquefit. *Inductio* est *completa*, si inferiores omnes enumerantur; si non omnes, est *incompleta*. In inductione omittitur hæc præmissa: Quidquid potest dici de singulis inferioribus, id potest dici de conceptu eorundem superiore.

§. 176. Enthymema, in quo ab uno inferiore ad aliud inferius, aut superius concluditur, dicitur *exemplum* (ein Beispielschluss). Omittitur hæc: quæ conveniunt, aut disconveniunt in tertio &c.

§. 177. Propositionis veritas vel ex unico syllogismo cognoscitur, vel ex pluribus. Si primum, dicitur probatio simplex; si alterum, probatio composita. Hæc polysyllogismus, ratiocinatio polysyllogistica, syllogismorum concatenatio audit (eine Schlusskette).

§. 178. Concatenatio fit duplici modo: 1) ut conclusio præcedentis fiat præmissa syllogismi sequentis. E. g. Omne, quod intelligit, & vult, spiritus est; anima hominis intelligit, & vult; ergo ipsa spiritus est. Omnis spiritus est ens simplex; *anima hominis est spiritus*; ergo ipsa ens simplex est. Omne ens simplex est incorruptibile; *Anima hominis est ens simplex*; ergo ipsa est incorruptibilis.

2) Ut una præmissarum syllogismi præcedentis fiat conclusio sequentis. E. g. Omne ens simplex

plex est incorruptibile; anima hominis est ens simplex; ergo est incorruptibilis. Omnis spiritus est ens simplex; anima hominis est spiritus; ergo ipsa est ens simplex. Quidquid cogitat, & vult, est spiritus; anima hominis cogitat, & vult; ergo ipsa est spiritus.

§. 179. Si polysyllogismus sit series enthymematum continue connexorum, & unius tantum conclusionis expressæ, dicitur *forites* (ein gehäufter Vernunftschluß); in quo si conclusio constet ex subjecto primæ propositionis, & prædicato ultimæ, ipse forites dicitur *ordinarius*. Si vero conclusio constet ex prædicato primæ, & subjecto ultimæ, dicitur *Goelenianus* ab inventore suo. E. g. *Anima hominis* spiritus est, omnis spiritus simplex est, omne simplex *incorruptibile est*, ergo anima hominis incorruptibilis est; &: omne simplex *incorruptibile est*, omnis spiritus simplex est, *anima hominis* est spiritus, ergo anima hominis est incorruptibilis. Ex forite tot formari possunt syllogismi formales, quot sunt præmissæ demta una.

§. 180. Polysyllogismus, qui oritur ex eo, quod præmissis sua statim subdatur probatio, dicitur *epicherema* (der Handgrif im Schließen). E. g. Omne simplex est ~~incorruptibile~~: neque enim habet partes, in quas resolvi possit; anima hominis est simplex: Nequit enim ens compositum cogitare; ergo ipsa est incorruptibilis. Etiam epicherema in syllogismos formales facile resolvitur.

SECTIO II.

DE

VERITATE RATIOCINII, ET
SYLLOGISMORUM.

§. 181.

Si iudicia in ratiocinio occurrentia vera sunt, & hinc syllogismi propositiones veræ, habetur *veritas materialis* (die Richtigkeit des Inhalts). Si verus sit inter antecedens, & consequens nexus (163.) habetur *veritas formalis* (die Richtigkeit der Art zu schließen).

§. 182. *Veritas materialis syllogismi ex iis, quæ de veritate propositionum (a §. 133. ad 154.) dicta sunt; sed veritas formalis ex regulis legitimæ consequentiæ dignosci debet. Harum regularum complexus syllogistica audit (die Lehre von den Schlüssen).*

§. 183. *Consequentia est nexus consequentis cum antecedente, & consequens ex antecedente debet posse cognosci; hinc in antecedente debet esse ratio consequentis sufficiens. Unde regula generalis: antecedens ut antecedens contineat rationem sufficientem consequentis. Hoc enim, si sit, dabitur verus nexus inter antecedens & consequens; & hinc veritas formalis (181.).*

§ 184. *Detegitur, an in antecedente sit ratio sufficiens consequentis, si ex consequente formetur propositio causalis. E. g. Qui servit cupiditatibus, miser est; omnis impius servit cupiditatibus;*

ribus; ergo omnis impius miser est & idcirco miser est, quia servit cupiditatibus, & quia omnis, qui istis servit, miser est.

§. 185. Antecedente vero, nequit falsum esse consequens. Pone enim falsum esse: ergo omnis impius miser est; erit hoc idcirco falsum, quia vel falsum, impium servire cupiditatibus, vel falsum, quod ille miser sit, qui servit cupiditatibus, vel quia utrumque falsum: sed tamen in antecedente utrumque dictum est esse verum; erit igitur idem verum, & falsum, quod implicat. Hinc consequente falso, antecedente vero nullum est ratiocinium.

§. 186. Antecedente falso nequit verum esse consequens. Pone enim esse: erit consequens idcirco verum, quia tota causalis vera (142.); atqui vel unum ipsius membrum, vel utrumque simul falsum est propter falsum antecedens; ergo idem verum, & falsum simul. Hinc consequente vero, antecedente falso, falsum est ratiocinium, & hujus signum syllogismus.

§. 187. Regulæ speciales vel sunt circa simplices, vel compositos syllogismos.

§. 188. Circa simplices sunt:

- I. Ne sint plures, quam tres termini. Pone enim esse plures: hi vel sunt in antecedente, vel novus aliquis erit in consequente. Si primum, jam nequit ex antecedente cognosci aut convenientia, aut disconvenientia extremorum; hinc hoc antecedens consequentis

rationem non continet. Si secundum, jam idem obtinet, & consequens non est illius antecedentis consequens. Adde notionem ratiocinii.

Oriuntur quatuor termini

- a) si mutetur terminorum significatio. E. g. Omne extensum est corpus; omne spatium est extensum; ergo omne spatium est corpus.
- b) Si antecedens constet binis propositionibus particularibus. E. g. Aliqua ira est virtus, sed aliqua virtus est mansuetudo; ergo aliqua mansuetudo est ira.
- c) Si medius terminus nunquam in antecedente sumatur universaliter. E. g. Omnis homo substantia est; omne brutum etiam substantia est; ergo omne brutum est homo. Item: omne finitum est mutabile; quidquid in mundo est, mutabile est; ergo quidquid in mundo est, est finitum.
- d) Si quis extremorum sumatur in conclusione in significato vel latiore, vel angustiore, quam in præmissis. E. g. Epicurus erravit in natura animæ definienda; Epicurus erat philosophus; ergo omnis philosophus erravit in natura animæ definienda. Item: quidquid cogitat, existit; nullum corpus cogitat, ergo nullum corpus existit. Item: omne animal sentit; nullus lapis sentit; ergo tantum aliquis lapis non est animal.

2. Terminus medius non sit in conclusione. Nam in conclusione duorum extremorum convenientia, aut disconvenientia inferitur; hinc ipsi locus non est (168.); peccat hic: omnis virtus est honesta; pietas est virtus; ergo aliqua virtus est honesta.
3. Antecedens non constet binis propositionibus negantibus. Nam ex tali antecedente non posset quidquam cognosci (166.); hinc nec esset antecedens. E. g. Nulla lex justa est in damnum illorum, quibus lata est; nullum consilium est lex justa; ergo nullum consilium est in damnum illorum, quibus datum est. Si in conclusione negatio adficiat prædicatum, etiam præmissæ fiunt affirmativæ (113.). E. g. Cajus non est pius; sed Cajus etiam non est doctus; ergo quidam, qui non est doctus, est etiam non pius.

§. 189. Si syllogismus sit compositus (171.).

a) Hypotheticus. In hoc vel conditio istius conditionati est

I) unica tantum; & jam est hæc regula: affirmata conditione, affirmetur conditionatum; negata negetur; & v. v. Est enim conditio in vera propositione ratio sufficiens conditionati; posita autem ratione, ponitur rationatum, negata negatur rationatum; & posito rationato ponitur ratio, negato negatur ratio. E. g. Si sol supra horizontem nostrum emerfit, dies est;

est; emerfit; ergo dies est. Non emerfit;
ergo dies non est. Dies est; ergo emerfit.
Non est dies; ergo non emerfit.

2. Vel non est unica, sed vera tamen; & est
regula: adfirmata conditione adfirmetur
conditionatum, & conditionato negato ne-
getur conditio. Sed non negata conditio-
ne negetur conditionatum, nec adfirmato
conditionato adfirmetur determinata con-
ditio hæc. E. g. Si iudex sciens innocen-
tem condemnavit, est homo impius; sciens
innocentem condemnavit; ergo est homo
impius; non est homo impius; ergo sciens
innocentem non condemnavit. Non valet:
non condemnavit; ergo non est homo im-
pius. Est homo impius; ergo sciens in-
nocentem condemnavit.

b) Disjunctivus.

Reg. Posito in minore membro uno reli-
qua tolluntur in conclusione; & negatis in
minore membris omnibus præter unum,
hoc unum ponitur in conclusione; &, si
tantum unum, aut aliqua membra negata
sunt in minore, reliqua in conclusione sub
disjunctioe ponuntur. Propositio enim
vera disjunctiva enumerat membra omnia,
eque ita opposita, ut simul vera, aut fal-
sa esse nequeant. E. g. Vel hic mundus
fortuito existit, vel est ex cæca necessitate,
vel est opus entis intelligentissimi; est ulti-
mum; ergo neque primum, neque secun-
dum.

dum. Non est primum, neque secundum;
ergo est ultimum. Non est primum; ergo
vel secundum, vel ultimum.

c) Dilemma

1. *ordinarium.* Reg. Sit *conditionalis*, quæ
fuit vera, sed membra conditionati talia,
de quorum nullo prædicatum in conditio-
ne positum vere dici possit. E. g. Si ani-
ma hominis interitura est, ergo vel actione
causarum creaturarum, vel voluntate Dei;
neutrum dici potest; ergo non est interit-
tura. Idem valet in *trilemmate*, *quadri-*
lemmate &c. E. g. Si quis homo sit ab
errandi periculo immunis, ille vel Euro-
pæus, vel Americanus, vel Africanus,
vel Asianus est; nec Europæus &c. est im-
munis ab erroris periculo; ergo nullus.

2. *Syllogismus cornutus*, sive *dilemma* ita,
atque eum in finem institutum, ut, quam-
cunque partem adversarius ex antecedente
disjunctivo elegerit, contra ipsum inferatur.
Celebre est illud Tertulliani adversus
Trajani decretum: vel Christiani nocentes
sunt, vel innocentes: si nocentes; cur in-
quiri prohibes? si innocentes; cur dela-
tis pœnam irrogas? *Regulæ* hujus sunt:

1. Sit *disjunctio stricta*.

2. Quæ inferuntur, ex ijs membris legi-
time sequantur.

3. Non

3. Non sit antistropheon, sive recipro-
cum; quale erat Protagoræ contra
Evathlum: vel pro me, vel pro te
pronunciabunt iudices; si pro me,
solvere debes mercedem ex sententia
judicum: si pro te, eandem solvere
debes ex pacto. Retenta eadem dis-
junctiva reposuit Evathlus: si pro me,
nihil solvo ex sententia: si pro te,
nihil solvo ex pacto. Scilicet ita con-
venerant, ut mercedis dimidium alte-
rum solveret Evathlus tum, quando
aliquam in foro causam vicisset: ipse
vero, licet probe institutus, causam
nullam suscipiebat.

d) Copulativus.

Reg. adfirmato membro quocunque, reli-
qua negantur. E. g. Nemo potest servire
Deo, & mammonæ simul; servit Deo; ergo
non mammonæ. Non autem negato mem-
bro uno ponuntur reliqua, nisi & membra
simul esse falsa nequeant, & jam obtinet
regula disjunctivorum.

§. 190. Si sit polysyllogismus (177.), sint

1. singuli syllogismi veri.
2. Inter singulos sit nexus.
3. Non sit concatenatio prolixior; talis ne sit:

a) divide polysyllogismum in partes plu-
res, & quamvis seorsim proba, donec
ad

ad principalem propositionem devenias,
quæ probatis innitatur.

b) Abstine a syllogismis formalibus, ubi
potes. Hinc utere consequentiis imme-
diatis (174.), & etiam saltu licito: hoc
est: omitte præmissas, quibus omissis
probatio nihilominus certa manet.

c) Adhibe foriten: sed hic serva

a) generatim

1. nulla præmissarum sit falsa, aut
dubia.

2. Non omnes particulares (188. b).

3. Nec omnes negativæ (188. 3.).

b) Speciatim

1) in ordinario (179.)

a) sint præmissæ omnes universa-
les præter primam, quæ alia
esse potest.

b) Et omnes adfirmantes præter
ultimam, quæ negans esse potest.

2) In Gocleniano

a) sint præmissæ omnes universa-
les præter ultimam, quæ alia
esse potest.

b) Et adfirmantes præter primam,
quæ negans esse potest.

d) Ad-

d) Adhibe epicheremata (180.). Hæc vera sunt, si probatio vera sit.

§. 191. Syllogismus vitiosus vitium aperte præferens est *paralogismus* (ein Fehlschluß), vitium occultans est *sophisma* (ein Trugschluß).

Sophismata ad hos fere casus reducuntur:

a) Si termini vagi (77.), & improprii (78.) in diverso significato adhibentur.

b) Si sensus compositus, & divisus permisceantur, quod fit, si termini iidem, sed in diverso nexu sumantur. E. g. Nemo potest servare legem, & eam transgredi simul; servas legem; ergo eandem transgredi non potes.

c) Si propositio particularis (139.) habeatur universalis (138.). E. g. Græcorum fides suspecta est; Chrysoſtomus erat græcus; ergo ipſius fides suspecta est.

d) Si, quod convenit speciei, tribuatur generi.

e) Dum aliud probatur, atque id, quod probandum erat, & adpellatur *sophisma ignorationis elenchi*. Sic erraret, qui contra dogma catholicum, quod in adultis præter fidem charitatem operantem ad salutem necessariam dicit, pugnaturus necessitatem fidei probaret: cum ipsi eandem adstruamus.

f) Si.

ejusdem
in syll.

f) Si quid ex eo probatur, quod ipsum dubium, aut controversum est, & est sophisma *petitionis principii*. Hoc committeret Catholicus contra non Catholicum veritatem dogmatis probaturus ex decisione ecclesiæ: cum adversarius negat, eandem ab erroris periculo immunem esse.

g) Quando idem per idem, conclusio ex præmissis, præmissæ ex conclusione probantur, est *circulus in probando*. E. g. Deus homines non decipit; ergo communis hominum consensus in aliquod dogma gravis momenti hoc dogma probat esse verum; est communis hominum consensus in dogma docens existere Deum; ergo existit Deus. Circulus a *regressu probationum* (*Wechsel-Beweis*) probe distinguendus. In regressu ex a jam aliunde probato probatur b, quo b admissio diversa probationum serie deducitur a. E. g. Ex scripturis sacris, inter dissentientes Christianos ut infallibile veritatis testimonium admissis, probant Catholici, ecclesiam Christi esse immunem ab erroris periculo in rebus ad fidem, moresque pertinentibus. Hoc stabilito, probant dein, penes ecclesiam esse iudicium infallibile de authentia, veroque scripturarum sensu.

§. 192. Syllogismum dijudicaturus instituat ejusdem analysin, hinc reflectat ad omnia, quæ in syllogismo contenta sunt, ad præmissas, conclusio-

clusionem, & consequentiam; quæ omnia, si vera esse, clare cognoscat, certus est de veritate syllogismi.

§. 193. De syllogismorum figuris, & modis, sine quibus tamen syllogismi veritas detegi potest, hæc sufficiant: *figura* syllogismorum est varia termini medii relate ad extremos collocatio, & est quadruplex, adsumtisque literis alphabeti; si terminus medius dicatur M, majus extremum C, minus extremum B, hoc schemate exhibetur:

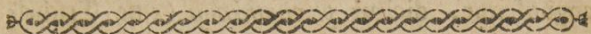
MC	CM	MC	CM.
BM	BM	MB	MB.

Modus syllogismi est dispositio propositionum secundum qualitatem (II3.), & quantitatem (II6.) earundem. Scholastici illa notarunt his literis a. e. i. o., & his versiculis expresserunt; asserit a., negat e.: verum communiter ambæ. Asserit i., negat o.: sed particulariter ambæ. Et quoniam in quavis figura combinationes, seu dispositiones diversæ sexdecim sunt possibiles:

aa	ea	ia	oa
ae	ee	ii	oe
ai	ei	ie	oi
ao	eo	io	oo,

exsurgunt syllogismorum modi sexaginta quatuor; quorum tamen novendecim tantum habentur legitimi his versibus expressi:

bArbArA, cElArEnt, *primæ*, dArII, fErIQue.
cEsArE, cAmEstrEs, fEstInO, bArOcO *secundæ*.
tertia grande sonans recitat dArAptI, fElAptOn,
adjungens dIsAmIs, dAtIsI, bOcArDO, fErIsOn.
cAlEntEs, bArAllp, dImAtIs, fEsApO, frEIsOn.
ad quartam spectant.

Logica specialis.

CAP. I.

DE

COGNITIONE PER SENSUS

§. 194.

Cognitio clara (12.) orta per sensus, *experientia* est, vel *interna*, si per sensus internos, vel *externa*, si per sensus externos orta est. Scientia experiendi, sive cognitionis per experientiam perficiendæ est *empyrica* (die Wissenschaft zu erfahren) subjective, distincta ab *empyrica* objective spectata; quæ est complexus veritatum connexarum de eadem re per experientiam cognitarum.